

Neoinstituționalism și schimbare instituțională

Abstract: *In this article I try to clarify the concept of institutional change, a concept that was not seen as a problem in political science even after the behavioral revolution has reached more dynamic topics such as modernization, transformation and development. What explain the process of change or what set it in motion, if most of the people usually accept the status quo as given and as unchangeable? It is a commonplace to argue that political institutions are a source of inertia and resistance to change. And all neoinstitutionalist approaches have a hard time explaining institutional change. Political institutions are seen as stable and to modify them it is considered that some effort is required. Initial arguments assumed alternation of stable institutions and dramatic change, in which the trajectory of the change up to a point is affecting the subsequent path. The concept of institutional entrepreneurs is a concept that reintroduces power, interests and individual action in institutional analysis. According to theory the initiators of the reforms were often political elites but, sometimes, it is considered that „ordinary people” can shape institutional development or cause institutional change. It is a challenge to understand the shifting mix of deliberate design and adaptive behavior.*

Keywords: institutional change, path dependency, radical shock, deliberate design, institutional entrepreneur, institutional stability

Interesul în descrierea efectului instituțiilor asupra politicilor și asupra actorilor politici este suplimentat de interesul pentru schimbarea instituțională, pentru modelarea și designul instituțiilor. Preocuparea cercetătorilor s-a îndreptat atât spre observarea stabilității instituțiilor (cum și de ce rămân ele stabile), cât și spre observarea schimbării instituționale. Se pune întrebarea: ce condiții susțin sau dimpotrivă împiedică schimbarea? Cum putem identifica mecanismele prin intermediul cărora instituțiile se nasc, evoluează sau decad și cum noile instituții înlocuiesc sau completează vechile instituții?

Monica Chiffa

Drd.SNSPA

(monicachiffa@gmail.com)

Din punct de vedere istoric gândirea politică a fost mai degrabă preocupată de condițiile necesare unei ordini legitime decât de condițiile care duc la schimbare. Relațiile de stabilitate și ordine au fost văzute, în general, ca un rezultat dezirabil dar precar, întotdeauna amenințat de haos, entropie și dezorganizare. Dacă instituționalismul tradițional neglija problema schimbării instituțiilor politice, considerându-le pe acestea produsul istoriei și în esență un dat invariabil, behavioriștii, chiar dacă s-au preocupat de teme mai dinamice, precum dezvoltarea, modernizarea, considerau instituțiile politice

atât de maleabile și de eficiente încât, virtual, le considerau irelevante. Schimbarea instituțională era concepută ca o parte a procesului politic dar neproblematică (Immergut, 2006). Schimbarea instituțională și problema schimbării a fost neglijată în ambele paradigme, chiar dacă din motive diferite.

Deoarece argumentele neoinstituționaliste susțin că variația și schimbarea sunt minimalizate de către instituții, și că instituțiile politice sunt o sursă de inerție, rezistență la schimbare, stabilitate și incrementalism, schimbarea instituțională nu poate fi ușor înțeleasă și acceptată nici în cadrul teoriei neoinstituționaliste (Powell 1991: 183-200), care explică mai bine stabilitatea decât schimbarea (Finnemore & Sicking, 1998:888). Instituționalismul a oferit explicații convingătoare despre persistența unor sisteme aparent suboptimale (DiMaggio & Powell, 1991) dar reversul medaliei este dat de faptul că neoinstituționalismul tinde să aibă probleme atunci când vine vorba de a explica schimbarea instituțională, având în vedere tendința intrinsecă de a pune accentul pe continuitate și determinism (Rothstein, 1998). Instituționalismul alegerii raționale, care consideră că o soluție la problema agregării preferințelor o reprezintă regulile instituționale ce impun anumite limite procesului politic, nu poate explica de ce un anumit aranjament instituțional, aflat în echilibru, devine instabil (Immergut, 2006). De asemenea, instituționalismul sociologic care pune accentul pe „normele potrivirii”, pe procedurile de operare standard, pe ideea că indivizii nu pot procesa întreaga informație necesară pentru a lua decizii complet raționale, are o problemă atunci când încearcă să explice schimbarea: când și de ce o rutină nu mai este considerată o rutină? Instituționalismul istoric, din start, este mai puțin „înzestrat” în a explica schimbarea deoarece pune accentul pe structurile instituționale pre-existente și pe dependența de cale. Mecanismele implicate în acest proces de dependență de cale s-ar datora câștigurilor pe care actorii implicați le obțin în cazul în care se comportă la fel ca și în trecut, precum și datorită acumulării de cunoaștere despre cum o anumită instituție funcționează. Cu cât actorii sunt mai familiari cu un anumit model de organizare cu atât sunt mai ezitanți în a-l schimba (Campbell, 2010).

Conform lui Jonas Pontusson (1995:142), pentru a înțelege schimbarea trebuie să analizăm procesul prin care forțe extrainstituționale remodelează interesele actorilor. De asemenea, trebuie remarcat că această capacitate a instituțiilor de a constrânge acțiunile politice și variația diferitelor politici marginalizează procesele conflictului și ale inovației care sunt, de fapt, centrale politicii (Cambell, 1998; Stryker, 1999). Dar, dacă instituțiile reprezintă continuitatea, politica înseamnă manipulare, iar *leadership*-ul poate duce la răsturnarea constrângerilor. După cum arată Thelen și Steinmo, insistența de a vedea instituțiile ca fiind constrângeri care durează face ca, de multe ori, instituțiile „să explice totul până când ajung să nu mai explice nimic” (1992:15). Dacă instituțiile socializează actorii și endogenizează preferințele este dificil de explicat cum, subit, acești actori preferă un alt set de instituții. Sau, dacă un cadru instituțional particular produce acele beneficii care se perpetuează nu este deloc clar cum se face schimbul de la un traseu particular la un altul. Dacă anumite fenomene sociale sau politice sunt în „echilibru” cum se explică apariția dezechilibrului? Dacă instituțiile create în trecut constrâng, în anumite feluri, viitoare dezvoltări și mai ales dacă afectează preferințele actorilor nu este deloc evident cum acestea pot să se mențină în timp dar, apoi, să se și modifice în timp (Immergut, 2006). Teoria neoinstituționalistă a fost des criticată pentru că exagerează persistența și omogenitatea reproducerii instituționale (Dacin et al., 2002). În mod obișnuit instituțiile politice sunt văzute drept statice și stabile iar, pentru a reuși modificarea lor, se consideră

că este necesar un anumit efort. Una dintre presupunerile de bază este că schimbarea instituțională survine, sau, este necesară, ca urmare a inerției instituțiilor politice. Un argument standard este că instituțiile politice rămân în urmă și nu mai fac față noilor condiții economice, tehnice sau sociale (Sanders, 2008, Olsen, 2009). Instituțiile existente într-un anumit context (moment istoric, spațiu geografic) sunt considerate a fi factorul explicativ principal în modelarea politicilor și a schimbării instituționale. Abordarea instituționalistă pune accentul pe continuitatea și stabilitatea instituțiilor și a politicilor. Ca regulă generală procesul de adaptare rămâne incremental fiind dependent de cale, determinist și fără a pune la încercare aranjamentele existente și regulile stabilite (Knill & Lenschow, 2001:191). Cauzele schimbării sunt factorii generali socio-economici, istorici, spațiali accentul căzând pe puterea ideatică, adică pe puterea normelor, ideilor, simbolurilor, putere considerată neutră din punct de vedere politic (Levi-Faur & Vigoda-Gadot, 2004).

Imaginea statului ca fiind ceva concret și puternic care impune constrângeri face ca schimbarea instituțională să fie cel mai bine concepută ca fiind produsul unui șoc extern care sparge ordinea stabilă (Thelen & Steinmo, 1992:15). Argumentele inițiale ale schimbării instituționale presupuneau alternanța dintre instituții stabile și schimbări dramatice, alternanță exprimată prin conceptul lui Krasner de *echilibru întrerupt* (1984). În această formulare instituțiile sunt stabile până când ele sunt distruse de anumite forțe externe sistemului instituțional: un război, o revoluție, modificări economice globale, schimbări demografice sau sociale majore, forțe externe care creează indeterminare. Schimbarea instituțională fiind un răspuns funcțional la un șoc exogen (Hay, 2008). Analiza politică identifică schimbarea de la o anumită ordine instituțională la o alta, de la un anumit regim politic la un altul, iar, o formă fundamentală de schimbare instituțională implică creșterea entropiei sociale, a dezordinii sociale (Zucker, 1988). Totuși, trebuie remarcat faptul că instituțiile politice au demonstrat robustețe în fața unor schimbări sociale majore iar stabilitatea instituțională este posibilă, chiar în situații de presiune externă majoră (Héritier, 2007:242). Charles Tilly și Michael Mann susțin că instituțiile europene specifice, născute în secolul al XIX-lea continuă să persiste și în secolul XX, în ciuda schimbărilor majore ale regimurilor politice. Spre exemplu statul-corporatist german se păstrează de-a lungul regimurilor Wilhelmian, Weimer, socialist-naționalist și al actualei republici federale, regimul de la Bonn cum l-a numit el. Statul-națiune francez persistă de-a lungul republicilor franceze până în perioada contemporană și în care ideile neoliberales cu greu și-au făcut loc. Similar, liberalismul britanic rezistă transformărilor sistemului politic și penetrării structurilor, oarecum mai colectiviste, actuale. Tradiția anglo-saxonă a domniei legii (*rule of law*) este și rămâne diferită de *Rechtstaat* sau de *État de Droit*. Ultimele două (modelul francez și modelul german) identifică domnia legii ca fiind autoritatea statală în timp ce, în cazul britanic, suveranitatea legii este localizată în societate (Jepperson, 2002: 65).

Page (1991) a oferit o explicație sistematică a diferențelor din sistemul de guvernare local european. El a delimitat funcțiile și responsabilitățile sistemului de guvernare local, gradul de autonomie în luarea deciziilor precum și accesul la guvernarea centrală. Sistemele din nordul Europei au obținut un scor mai ridicat la primele criterii dar mai scăzut la cele din urmă. Sistemele din sudul Europei au obținut un scor mai scăzut la primele criterii însă unul mai ridicat la ultimul criteriu. De ce sistemele au evoluat în acest sens? Page a oferit ca primă explicație inerția instituțională și dependența de cale. Istoria ar fi stabilizat un anumit răspuns în diferite țări. Sistemul european nordic ar fi dezvoltat o guvernare locală formalizată care oferă multiple servicii sociale, în timp ce sistemul sudic ar

fi bazat pe comunitate, având responsabilități limitate dar o relație clientelistă înfloritoare cu autoritățile centrale.

Pierson (1996), în mult citatul articol din *World Politics*, susține că, deși există o presiune economică, socială și politică pentru a schimba fundamental „statul bunăstării”, este greu de susținut că aceste presiuni au generat și vor genera schimbări fundamentale (p.173). Analiza lui Pierson pune în evidență rolul presiunii politice, puterea grupurilor de interese, strategiile politicianilor folosite în dorința lor de a fi realeși dar susține că: „succesul acestor eforturi depinde foarte mult de structurile instituționale existente” (p.147), deoarece efectul perpetuării politicilor sociale produce constelații de noi interese precum și o dependență de cale organizațională (p.175) care vor determina să nu existe restructurări radicale și nici reduceri majore ale cheltuielilor guvernamentale în domeniul protecției sociale, ca efect al creșterii competiției economice globale. Ordinea în care au loc anumite evenimente afectează modul în care, în viitor, se vor desfășura lucrurile. Traectoria schimbării de până la un anumit moment afectează traectoria ulterioară. Alergările strategice făcute într-un anumit moment elimină o serie întreagă de posibilități din alegerile viitoare, în timp ce devin condițiile existenței altora (Hay, 2008).

Studiind impactul directivelor europene asupra politicilor naționale referitoare la legislația muncii, respectiv la implementarea principiului „plată egală pentru muncă egală”(EPD), Duina (1997) a ajuns la concluzia că impactul UE asupra legislațiilor naționale este limitat și că practicile tradiționale continuă să domine. El a explicat răspunsul variat pe care țările l-au dat ca fiind determinat de traseul istoric al instituțiilor naționale: „dorința liderilor politici, sentimentele față de UE sau eficiența obiectivă a mașinării statale nu au avut nici o influență asupra implementării directivei” (p.157). Factorii relevanți, pentru Duina, care au operat ca influență independentă în procesul de implementare au fost: tradiția legal-administrativă dintr-o țară precum și constelația grupurilor de interese, în termeni de resurse, grad de centralizare, etc. Ostner și Lewis (1995) care au studiat același fenomen în Germania și Irlanda au ajuns la concluzia că legislația UE a fost implementată limitat, ca urmare a structurii relațiilor de gen din statele membre. Ideea conform căreia bărbații (și doar bărbații) au merite deosebite este adânc înrădăcinată în cele două țări, ceea ce a făcut ca directiva EPD (*equal pay directive*) să fie întâmpinată de o rezistență deosebită în cele două țări. Thatcher (2003) comparând politicile industriale și de reglementare economică din Franța și din Marea Britanie, în perioada 1945-1990, susține că ambele țări au urmat aceeași direcție de schimbare spre statul reglementării, dar că diferențele instituționale au dus la disimilități în reformare, în procesul de luare a deciziilor, în formularea și implementarea politicilor publice precum și în performanțele economice. Instituțiile existente, atât cele formale, cât și cele informale au influențat capacitățile de inovare națională. Factorii instituționali importanți, identificați de el sunt: structura statului, legăturile / tipul de relație dintre stat și societate, structura societății și tradițiile statului. Dar ceea ce observă el este că efectele structurilor instituționale nu sunt fixe, ci interacționează cu alți factori, care se schimbă în timp. Astfel, perioada 1945-1980 a fost o perioadă în care Franța a inovat și a reformat, în timp ce Marea Britanie era un stat slab în care lipseau mecanismele efective necesare pentru a mobiliza resursele și a învinge inerția. În schimb, în perioada 1980-1990, Marea Britanie a fost mai capabilă să introducă reforme de anvergură, fără dificultate și mult mai repede decât Franța. Factorii care au intervenit, în afară de structurile instituționale existente, au fost: un leadership puternic, percepția experiențelor precedente (dacă politicile respective au fost percepute

ca fiind un succes sau dimpotrivă ca fiind un eșec) și, mai ales „potrivirea” dintre instituțiile naționale și direcția reformei.

Studiile care examinează procesele de contagiare arată cum adoptarea inițială a unei instituții, politici, practici în cadrul unei populații alterează probabilitatea unei adoptări ulterioare. Cercetătorii procesului de difuziune consideră procesul ca fiind de tip organic și evocă ideea contagierii ca sursă majoră a schimbării (cauzalitate internă sistemului). Sugerează că variațiile soluțiilor și similaritățile sunt explicate de modelele anterioare și nu de configurația intereselor actorilor sau de relativa lor putere (Levi-Faur&Vigoda-Gadot, 2004). Dacă vrem să studiem modul în care instituțiile modifică rezultatele politice prin afectarea definirii intereselor și a formării preferințelor, trebuie găsite exemple despre cum definirea intereselor, a preferințelor, a problemelor se modifică în timp și variază de-a lungul societăților. Trebuie clarificat însă care sunt factorii care modelează definirea unei situații politice dar din perspectiva celui care se află în acea situație, țelul politic al acestuia și modul în care acesta ajunge să stabilească care este cel mai bun curs al acțiunii, fără însă a da crezare doar preferințelor exprimate de acel actor, ci trebuie analizat în ce măsură aceste decizii, alegeri politice sunt de fapt artefacte ale instituțiilor, care este relația dintre o situație obiectivă și înțelegerea subiectivă a respectivei situații, care este complicata relație dintre instituții, actori, interacțiuni, interese și interpretarea dată acelei situații (Immergut, 2006).

Procesul de schimbare instituțională prin intermediul instituționalizării, dezinstituționalizării și reinstituționalizării este descris de către Olsen (2009:10) astfel: instituționalizarea ca proces implică crearea unei identități și construirea unei legitimități în cadrul unei culturi. Implică sporirea consensului și clarificarea regulilor de comportament incluzând aici modul de alocare al autorității formale, standardizarea și formalizarea practicii iar acest lucru duce la reducerea incertitudinii și a conflictului cu privire la ce trebuie să facă fiecare (*who does what, when and how*). Aceste clarificări și acceptări fac ca nevoia folosirii coerciției sau a diferitelor stimulente să devină tot mai mică. Ulterior, apare creșterea consensului cu privire la modul în care regulile de comportament trebuie descrise, explicate și justificate într-un limbaj comun și care sunt criteriile de reușită. Treptat, scade nevoia de a explica și a justifica de ce modurile de acțiune sunt *adecvate* în termeni de capacitate de rezolvare a problemelor și în termeni de validitate normativă. Apar concepții comune cu privire la care sunt resursele legitime în diferite situații și cine ar trebui să aibă acces și control asupra resurselor comune. Furnizarea necesarului de resurse devine un eveniment de rutină și este acceptat ca atare (considerat ca *de la sine înțeles*). Efortul implicat în extragerea resurselor necesare funcționării instituției devine tot mai mic. Dezinstituționalizarea implică faptul că granițele instituționale existente, identitățile, regulile, practicile, explicațiile, justificările, resursele și puterea devin tot mai contestate. Noi actori se mobilizează. Rezultatele devin nesigure și este nevoie de tot mai multe stimulente pentru a face ca indivizii să respecte regulile și pentru a sancționa deviația de la reguli. Pentru indivizi există o pierdere a înțelegerii și a conectării cu instituția care trece printr-o schimbare majoră, ceea ce duce la turbulență socială și dezordine. Pentru că nu există un consens asupra dezinstituționalizării este dificil de a emite ipoteze despre ceea ce o cauzează. Dezinstituționalizarea poate fi cauzată de forțe endogene precum o criză a performanțelor, de procesul de învățare sau de forțe exogene precum schimbări economice, demografice, sociale majore, momente de criză. De ce regulile și normele slăbesc, în ce circumstanțe ele dispar este dificil de stabilit. Reinstituționalizarea implică o regresie

spre vechea ordine sau o transformare a unei ordini într-o nouă ordine care conține principii de organizare diferite și principii normative diferite. Dezinstituționalizarea este văzută ca primul pas spre un *vacuum instituțional* și un *haos instituțional*. Distrugerea vechiului regim fiind percepută ca o precondiție pentru a face loc unui nou set de instituții (Agh, 2003:541). Totuși, această perspectivă trebuie suplinită cu posibilitatea ca distrugerea să fie mai puțin decât completă. Procesul european de transformare sugerează că este posibil să existe o asimetrie între instituționalizare și dezinstituționalizare (Olsen, 2009). Noile instituții care au apărut la nivel european nu au fost însoțite de trâmbițata dezintegrare a statului-națiune. Mai degrabă decât o distrugere creativă modelul principal este caracterizat prin faptul că noile instituții au suplimentat aranjamentele instituționale naționale (Loughlin, 2009:68-69).

Și Hall (1993) face diferența dintre perioadele de *normalitate* în care paradigmele pe baza cărora se formulează politicile sunt necontestate iar schimbările sunt incrementale și perioadele de *excepționalitate*, de cele mai multe ori asociate cu o criză, în care, parametrii ce anterior delimitau opțiunile politice sunt înlocuiți și, în care, realitatea politică dezirabilă și fezabilă este reconfigurată. Clemens și Cook (1999) se folosesc de distincția dintre *scheme* și *resurse* pentru a explica schimbarea instituțională, unde prin *schemă* se înțelege un model teoretic, un șablon, o formă „virtuală” în timp ce prin „resurse” se înțelege resursele materiale și rețelele sociale, interacțiunile și procesele interpretative care fac ca un anumit *pattern* să se autosustină. Cei doi argumentează că aranjamentele instituționale pot fi considerate ca legitime, ca „de la sine înțeles” în absența unei alternative sau din cauza incapacității indivizilor de a percepe sau a concepe existența unei alternative. Discursul dominant devine perceput ca un fapt nechestionabil iar practicile asociate nu produc nici o îndoială celor vizați.

Thelen (2003: 271) susține că în multe cazuri schimbarea relațiilor de putere poate aduce în centrul atenției noi scenarii. În mod obișnuit, cea mai mare parte a oamenilor acceptă *status quo*-ul ca fiind un dat, ca fiind normal, natural pentru că nu pot vedea sau imagina orice altă alternativă, fiind „prinși în capcană” de modul în care văd lucrurile (McAuley et.al., 2007). De aceea, un aspect important al schimbării instituționale îl reprezintă schimbarea credințelor asupra a ceea ce este inevitabil și asupra a ceea ce este posibil să fie făcut. Spre exemplu, pentru ca liderii politici să își poată închipui că ar putea să folosească rațiunea și voința pentru remodelarea instituțiilor, ei au trebuit să înceapă prin a concepe faptul că instituțiile trebuie să reprezinte voința și interesul oamenilor și nu voința lui Dumnezeu (Clemens & Cook, 1999: 449). Preocuparea teoreticienilor de a înțelege condițiile preexistentei unei anumite direcții în momentul schimbării instituționale a dus la considerarea rolului ideilor în influențarea traiectoriei de dezvoltare instituțională în condiții de incertitudine și/sau criză. Peter A.Hall a formulat o perspectivă instituționalistă în care a acordat un rol-cheie ideilor în determinarea soluțiilor instituționale. El a pornit de la o regularitate empiric observată și anume, el susține că schimbarea ideatică, în mod invariabil, precede schimbarea instituțională. Anumite *scheme interpretative* sunt internalizate de către politicieni, experți, executivi. Aceștia definesc o serie întregă de mecanisme, tehnici, instrumente politice tocmai prin delimitarea scopurilor unei anumite politici, prin impunerea standardelor care specifică țelul urmărit și tipul de instrumente ce pot fi folosite, precum și natura problemelor ce trebuie rezolvate. Cei care formulează politicile publice comunică prin terminologia specifică tocmai ideile care stau la baza „paradigmelor politicilor” și care devin influente datorită faptului că sunt considerate ca

de la sine înțelese (Hall, 1993:279). Influența experților trăiește mai mult decât implicarea directă în conceperea instituțiilor care reflectă concepția lor despre relația cauză-efect într-un domeniu specific. Aceste idei cauzale devin instituționalizate în organizații și continuă să modeleze definirea problemelor și modul în care soluțiile sunt identificate (Clunan, 2006). Interesele sunt definite într-un context general care specifică ceea ce este corect și ceea ce este greșit, adică într-un context definit normativ și nu sunt doar rezultatul competiției politice între diferiți actori. Cu alte cuvinte, nu doar instituțiile dar și ideile pe baza cărora instituțiile sunt construite, apărate, exercită constrângeri asupra autonomiei politice. Instituțiile sunt dezvoltate pe o fundație ideatică care exercită un efect independent de „dependență de cale” asupra dezvoltării instituționale ulterioare (Hay, 2008:65).

Transferul politicilor publice dintr-un sistem politic într-altul poate fi conceput ca un proces prin care cunoașterea referitoare la instituții, aranjamente administrative, idei dintr-un anumit sistem politic (din prezent sau din trecut) este utilizată pentru dezvoltarea de instituții într-un alt sistem politic (cauzalitate externă sistemului). Procesul schimbării este considerat însă a fi unul politic în sensul că respectiva cunoaștere este filtrată de către instituțiile politice și structuralist pentru că factorii cauzali sunt concepuți a fi puterea relativă a actorilor precum și configurația de interese (Levi-Faur & Vigoda-Gadot, 2004). Disfuncționalitățile, contradicțiile, instabilitățile pot apărea datorită divergenței dintre credință și practică (Olsen, 2009: 15). În momentul în care instituțiile nu mai sunt privite drept inevitabile schimbarea devine posibilă și reproducerea automată a instituțiilor devine incertă. Existența mai multor instituții, care înseamnă existența unor modele de exercitare a autorității diferite poate produce consecințe similare (Clemens & Cook, 1999:449). Modelele liberale sau logicile instituționale liberale (preocuparea pentru individ, dereglementarea, retorica grupului de interese, ideologia consultării și a transparenței, entuziasmul pieței etc) s-au propagat prin dezvoltarea organizațională și culturală fără precedent, odată cu reconstrucția post-război și cu influența asociată a Statelor Unite. Nașterea unei politici a lumii (*world polity*) reflectată în explozia de organizații guvernamentale și neguvernamentale, precum și prin apariția unei comunități epistemice a condus la propagarea acestor modele liberale care au fost preluate de către actori politici în țări în care predominau, anterior, alte modele, alte logici instituționale (Jepperson, 2002; Meyer, 1998). Avantajele obținute pe baza unor criterii colectiviste cum ar fi descendența familială, apartenența la o anumită rasă, religie, etnicitate, castă au fost înlocuite, tot mai mult, cu avantajele obținute pe baza unor criterii individualiste și anume: proprietate, putere, realizări personale, relații de încredere, instruire. Avantajele obținute pe criterii individualiste fiind mai greu de transmis descendenților sau membrilor grupului comparativ cu avantajele bazate pe criterii colectiviste (Bartolini, 2005:15). Acțiunile individuale devin mai imprevizibile acolo unde multiple instituții sunt în concurență sau unde nici o instituție nu este ferm ancorată. Credințele și aranjamentele instituționale sunt puse la încercare de noi contacte între entități anterior separate, bazate pe principii diferite. Spre exemplu, în Japonia, ideea de drepturi individuale înlocuiește treptat vechile idei bazate pe datorie. Mișcările pentru drepturile minorităților, mișcările ecologiste s-au născut și au inițiat atât acțiuni de protest cât și acțiuni juridice în țări în care, anterior, predominau modelele statiste sau corporatiste (Jepperson, 2002). Importul de idei despre drepturile individuale a slăbit autoritatea structurilor tradiționale cum ar fi familia patriarhală, biserica sau partidele politice și care sunt considerate entități „corporatiste” (Crouch, 1999; Jepperson, 2002). Spre exemplu, în 2009, Ciudad de México a devenit primul oraș din America latină care a legalizat căsă-

toriile între persoane de același sex. De asemenea, Uruguay a fost prima țară din America de Sud care a oferit homosexualilor dreptul de a adopta copii, în ciuda opoziției ferme a Bisericii Catolice. Acest tip de explicație predomină în paradigma difuziunii din cadrul instituționalismului sociologic și susține că apariția inovației este cauzată de efectul de contagiere, procesul în sine fiind de tip organic, variația sau similaritatea fiind explicată prin existența anterioară a altor modele și soluții.

Unii teoreticieni (Gress, 1988; Ginsberg și Shefter, 1999; Piccone, 1991, (Levi-Faur & Vigoda-Gadot, 2004) susțin că există o transformare instituțională care poate fi caracterizată prin convergență², în special în țările Europei continentale. Acțiunea colectivă ar fi fost transferată către stat, în țări în care, anterior, societatea și nu statul reprezenta sursa legitimă de mobilizare colectivă și invers.³ Indivizii au devenit importanți în țări caracterizate anterior de identități colective cum ar *națiunea* sau *statul* care și-au pierdut treptat din charisma și poziția ontologică anterioară. Cel puțin în Europa conceptul de națiune a început să se *relativizeze*, să resimtă o transformare spre etnicitate în cadrul unei identități culturale mai largi. Spre exemplu, Meyer și McEneaney (2000) au arătat că există schimbări în curricula educațională națională prin înlocuirea specializărilor legate de reificarea națională (istoria națională, arta, literatura) cu specializări cum ar fi științele sociale sau studiile culturale universale. Nu ar mai exista o distincție clară între țări organizate în jurul mitului statului și țări organizate în jurul mitului societății, cel puțin când vorbim despre Europa continentală dar acest lucru este ferm combătut de alți teoreticieni (Peters, 1996; Jepperson, 2002).

Ezra Suleiman (2003) susține faptul că, după colapsul comunismului, credința că economia de piață este drumul care duce la libertate și democrație a dus la tendința de a organiza statul după principiile pieței. Că impunerea ideologiei pieței organizațiilor statale derivă din supoziții normative care însă sunt prezentate ca fiind o evidență de necontestat și nu ca o simplă presupunere de la care ar trebui să se pornească în reformarea organizațiilor statale. Reformele neoliberale ar fi dus la dezmembrarea statului democratic existând o tendință în a elimina atașamentul și participarea politică și de a transforma cetățenii în simpli consumatori. A fi cetățean, spune Suleiman, necesită un atașament și o responsabilitate dincolo de sine, dincolo de interesul personal, a fi consumator necesită o singură responsabilitate aceea pentru sine⁴.

Karagiannis (2007) critică, de asemenea, tendința de a vedea doar modelul neoliberal ca fiind singurul model care poate duce la dezvoltare (*one size fits all policy*) arătând că există o tendință de a vedea în piața liberă o chestiune de necontestat (fiind pentru economie echivalentul legii gravitației pentru fizică) și arată că există o tradiție, în ultimii douăzeci de ani, de a vedea rolul statului ca un simplu facilitator al sectorului privat și în care statul este subordonat sectorului privat, în care statul este un fel de „gheișă”⁵ pentru sectorul privat. George Ritzer (1993) susține că s-a ajuns la McDonalizarea întregii societăți, un sistem de tip „cușcă de fier” (*iron cage*) în care toate instituțiile devin dominate de același principiu. Dezvoltarea acestui sistem McDonalizat va duce la distrugerea esenței serviciilor publice. Acest lucru înseamnă că spitalele, școlile, universitățile și serviciile sociale vor deveni extrem de asemănătoare cu *fast-food*-urile în furnizarea serviciilor publice. Dacă în teoria raționalizării a lui Weber modelul era modelul birocratic dat de birocrăția germană în acest moment, susține Ritzer, există o extensie masivă a aceluiași proces dar cu un nou model, modelul restaurantului de tip *fast-food*. Cu alte cuvinte dezvoltarea noului management public (NMP), care reprezintă o transformare a serviciilor publice și a

guvernării pe baza principiilor de business, reprezintă o transformare radicală și negativă a aranjamentelor instituționale care devin dominate acum de principii similare principiilor pieței (logica instituțională a pieței). Peck și Tickell (2002) susțin că neoliberalismul poate fi văzut ca un discurs hegemonic în care valorile pieței libere și a proprietății private predomină și direcționează modul în care sunt concepute politicile publice de-a lungul diferitelor spații. Ca o consecință, inițiativele care implică orice chestionare a rolului pieței sau a proprietății private găsesc cu greu recunoaștere și respect (Cumbers et.al., 2003).

Osbourne și Gaebler (1992: 15) dimpotrivă, susțin că schimbările sunt necesare pentru că noua realitate a dezordinii, a incertitudinii și a complexității crescânde reprezintă o ruptură cu un trecut stabil și sigur și cu o veche ordine. Că noul mediu este cel care cere noi instituții care trebuie să fie „extrem de flexibile și adaptabile”. Această explicație funcționalistă este împărtășită și de Daniel Kelemen (2004), care susține că în Europa se observă o schimbare în modul în care sunt reglementate politicile publice. Că stilul de reglementare este mult mai mult apropiat de cel al Statelor Unite, adică legalist, transparent și conflictual (*adversial*), chiar dacă liderii europeni își exprimă constant susținerea pentru instrumente ale politicii publice mai flexibile, mai cooperante și mai informale (corporatism, dirigism). Iar cauza apariției și generalizării acestui stil de reglementare (legalist-conflictual, adică a unui model în care predomină judiciarul) în UE este dată de o combinație între presiunea funcționalistă a liberalizării economice și presiunea politică generată de structura instituțională fragmentată a Uniunii Europene și că nu este produsul difuziunii, al învățării sau al competiției între țările europene (izomorfismului), ci este *produsul procesului integrării europene*.

Normele instituționale pot fi amenințate de realități care apar fără înțeles în baza normelor instituționale respective. Incoerențele și inconsistențele inexplicabile, care nu pot fi rezolvate prin intermediul procedurilor instituționale standard pot produce schimbarea datorită efortului indivizilor de a reduce inconsistențele (Olsen, 2009:15). Remodelarea socio-economică din epoca comunistă în scopul de a forma o societate a „egalității și echității” a produs efecte negative greu de ignorat. Diferența dintre realitatea imediată și normele instituționale prevalente era evidentă. Totuși, în anumite privințe, schimbarea valorilor explică mai bine colapsul comunismului în Europa de Est decât poate fi explicat acest lucru prin evaluarea performanțelor (di Palma, 1991). Inglehart a găsit o corespondență strânsă între modificarea valorilor și schimbarea instituțională atunci când a studiat trecerea de la regimuri tradiționale slabe la regimuri autoritare puternice și de la regimuri autoritare la regimuri democratice (Inglehart, 1997; Inglehart & Welzel, 2005). Imaginea distrugerii „cuștii” ca imagine a schimbării a fost folosită în special în studiile comparative care au studiat transformarea așa numitelor societăți închise prin trecerea acestora la valorile occidentale (*the rise of the west*). Absența alternativelor sau a oportunităților de a ieși dintr-un anumit aranjament instituțional cresc șansele de reproducere a oricărui proiect social. Societățile sunt descrise drept „cuști sociale” construite din multiple, întrepătrunse rețele de putere (Mann, 1986). Prin distrugerea oricărei rețele de putere se poate ajunge la distrugerea „cuștii”. Dacă spre exemplu dacă puterea ideologică slăbește, alternativele devin imaginabile (Clemens & Cook, 1999: 458). Mattli și Plümpert (2004) susțin că tranziția de regim din țările est-europene a fost profund afectată de dorința stabilă de a face parte din UE și că această dorință a acționat ca un stimulent și o constrângere asupra liderilor acestor țări dar că *factorul numit UE poate să conteze sau nu, în funcție de alegerile constituționale și alegerile instituționale (alegeri strategice) făcute de elitele na-*

ționale la începutul perioadei de tranziție. Analizele istorice au demonstrat cum alegerea unui anumit aranjament instituțional poate să fie un punct de cotitură, o schimbare de direcție în cadrul dezvoltării politico-economice ulterioare (Rothstein, 1998). De asemenea, schimbările care se produc, spre exemplu, odată cu alegerile prezidențiale pot lua o cu totul altă direcție decât cea preconizată. Un candidat care se prezintă drept un membru loial al partidului poate să folosească puterea câștigată pentru cu totul alte scopuri decât pentru cele pentru care a primit-o (Skowronek, 1993).

Dacă în perioadele de calm, în care practica instituțională este formată în cea mai mare parte din rutina și practica zilnică, procesul principal de schimbare poate să apară din procesul de adaptare și cel de învățare, atunci când, însă, apar crize și eșecuri evidente, răspunsul venit din exteriorul instituției devine în mod deosebit important. Atunci, dezvoltarea instituțională este mai degrabă influențată de interacțiuni, confruntări, lupte pentru putere, metareguli, adaptarea diferitelor logici instituționale una la alta, având în vedere cerința crescută de coordonare (Olsen, 2009). Democratizarea Africii de Sud și schimbarea ei instituțională a fost descrisă ca fiind cauzată atât de pierderea legitimității regimului de apartheid, cât și de impactul economic al sancțiunilor internaționale (Crawford & Klotz, 1999). Transformarea instituțională a depins atât de luptele politice și negocierile dintre grupările politice, cât și de instituțiile existente în perioada anterioară care au continuat să se regăsească în noile instituții democratice apărute după schimbarea de regim (Picard, 2005). Dezintegrarea regimului comunist a fost pusă pe seama recesiunii economice, a schimbării intergeneraționale, a creșterii contactului cu societățile occidentale. Alții au găsit cauza în reformele făcute de Gorbaciov, în insatisfacția crescândă din rândul elitelor, în creșterea nivelului educației, în urbanizare sau în stratificarea socială. Dar Mattli și Plümpner (2004) deplâng faptul că explicațiile regăsite în studiile comparative și în cele economice nu iau în seamă impactul factorilor nondomestici asupra procesului de tranziție. Mai precis explicațiile existente, referitoare la schimbările din Est, subestimează factorii geopolitici, factorii de putere, oferind o viziune apolitică asupra actorilor implicați. După cum arată și Héritier (2007:35) instituțiile nu reflectă eficiența, ci puterea superioară a celor care creează sau schimbă regulile și de aceea nu trebuie neglijată puterea actorilor implicați. O schimbare a regulilor instituționale în termeni de eficiență și stabilitate (echilibru) poate apărea în condițiile pieței dar este mai puțin posibil să apară în politică. Structurile sociale în care se implică indivizii nu sunt similare cu cele din cadrul sistemului economic și, de aceea, nu pot fi interpretate ca procese de schimb din cadrul pieței. Puterea ideilor, normelor și simbolurilor adică forma „ideatică” de putere este des criticată ca fiind neutră din punct de vedere politic, neluând în seamă interesele, mecanismele de transfer coercitive sau voluntare, ignorând dinamica politică și canalizându-se doar asupra cauzelor socio-economice, sau a celor mai largi de tip istoric sau spațial (Levi-Faur & Vigoda-Gadot, 2004).

Studiile instituționalizării au nevoie de o cercetare care să acopere o lungă perioadă de timp. Spre exemplu, instituționalizarea statului european ca și componentă cheie a vieții politice, a avut nevoie de secole până când și-a construit capacitatea militară și administrativă, iar aceste capacități au devenit legitime prin procesul de naționalizare, legalizare, prin procesul de democratizare și prin dezvoltarea statului bunăstării (Bartolini, 2005). Chiar dacă analiza instituțională care pune accent pe latura culturală sau cognitivă este în general legată de presupunerea unei viziuni apolitice nu trebuie uitat faptul că, prin procesul obiectivării, structurile opresiunii și exploatării împreună cu credințele, normele

și relațiile de putere pe care le însoțesc apar participanților drept externe și obiective⁶. Multe structuri există și se reproduc tocmai pentru că sunt privite drept potrivite de către autorități. Instituțiile nu sunt niște instrumente tehnice neutre, ele pot să fie structuri ale opresiunii și in justiției și de aceea trebuie cercetate cu toată atenția. Dacă recunoaștem însă faptul că interesele sunt și ele construite cultural cercetările viitoare pot încerca să înțeleagă în ce măsură comportamentul reflectă urmărirea interesului rațional și exercitarea alegerii conștiente și în ce măsură este el modelat de convenții, rutină și obiceiuri (Delmestri, 2008). Acest tip de abordare pune în discuție o temă existentă în multe studii referitoare la formarea statelor și la construcția instituțională care ne arată că dacă alternativele (sau percepția acestora) sunt suprimate aranjamentele instituționale dominante existente se perpetuează; iar instituțiile politice formale au o mare capacitate de a elimina alternativele (Clemens&Cook, 1999:458). Reflecțiile teoretice asupra procesului de formare a statului și asupra procesului de construire a unei instituții pune în evidență capacitatea instituțiilor formale de a elimina alternativele sau percepția lor.

Totuși, după cum arată Leach și Lowndes (2007) nu poate fi negată importanța antreprenorilor instituționali aflați în interiorul unei instituții (endogeni). Cei doi au urmărit, prin intermediul unui studiu calitativ, reforma guvernării britanice locale din 1997⁷. Ei au ajuns la concluzia că schimbările formale, asociate cu „modernizarea”⁸ au dus la modificarea regulilor informale și a convențiilor existente dintre liderii politici locali și șefii executivelor lor. Chiar dacă au observat că „vechile obiceiuri mor greu”, ceea ce înseamnă că multe din vechile reguli informale au persistat, ei susțin că noul cadru formal introdus a modificat relațiile, regulile și rolurile existente dar că schimbarea este dependentă de context și că ea nu poate fi interpretată ca fiind, pur și simplu, impusă din exterior doar prin intermediul mecanismelor formale. Noile practici se nasc și din efortul creativ și reflexiv al celor implicați rezultatul fiind o construcție instituțională nouă apărută din îmbinarea elementelor vechi și noi, formale și informale. În încercarea de a elabora reguli și roluri pentru guvernarea „modernă” locală liderii politici și șefii executivelor se angajează într-un proces de „bricolaj instituțional” ceea ce atrage atenția asupra importanței antreprenorilor instituționali aflați în interiorul instituției (endogeni).

Termenul de antreprenor instituțional se referă la acel actor care are un interes special față de anumite aranjamente instituționale și care întreprinde anumite activități și investește anumite resurse pentru a crea instituții sau a le transforma pe cele existente (Maguire et.al., 2004:657). Termenul este cel mai des asociat cu DiMaggio (1998: 14) care susține că: „noi instituții se nasc atunci când actori cu suficiente resurse văd în ele o oportunitate de a realiza interese pe care le valorizează în mod deosebit”. Conceptul antreprenorului instituțional este un concept care reintroduce puterea, interesul, acțiunea individuală (*agency*) în analiza instituțională. Antreprenorul instituțional introduce schimbarea prin devierea de la o anumită normă (Garud & Karnøe, 2001). Dar este puțin probabil ca procesele apărute și noile rezultate să fie ușor acceptate și preluate de către alți actori care preferă vechile obiceiuri, vechiul mod de a face lucrurile. Pentru a avea succes eforturile inițiatorului trebuie să câștige legitimitate iar, acest lucru, este cu atât mai greu de realizat cu cât există mai multe grupuri sociale implicate cu multiple și variate interese (Lounsbury & Glynn, 2001). Apariția unei inovații nu este nici un proces ușor și nici nu este ușor de prezis, pentru că implică negocieri continue în cadrul unui proces politic în care sunt incluse interesele și puterea. Pentru a putea fi numiți antreprenori instituționali indivizii trebuie să fie capabili să distrugă regulile și practicile asociate cu logica institu-

țională dominantă și să instituționalizeze practici și reguli alternative (Battilana, 2006). Antreprenorii instituționali trebuie să fie indivizi cu anumite competențe, care să fie capabili să își folosească cunoștințele culturale și lingvistice pentru a teoretiza schimbarea într-un astfel de mod încât să motiveze și alte grupuri sociale de a coopera (Greenwood & Suddaby, 2005). Trebuie dezvoltate strategii pentru a impune schimbări unor organizații care de multe ori sunt avantajate de aranjamentele structurale existente. De aceea nu este surprinzător că acest proces este văzut ca un proces politic intens (Garud et al 2002) și în care schimbarea poate să apară ca urmare a protestelor, a vociferărilor, a confruntărilor față în față (Bartolini, 2005). „Vocea” ca mecanism reprezintă o încercare de a schimba o stare de lucruri în opoziție cu indiferența sau acceptarea. Eforturile de a teoretiza asupra aranjamentelor instituționale a generat un interes în aspectele simbolice și lingvistice ale puterii unde preocuparea centrală o reprezintă înțelesul pe care oamenii îl atribuie unei anumite situații, înțeles care influențează modul în care indivizii reacționează privind respectiva situație. Teoreticienii postmoderniști susțin că prin puterea limbajului se modelează ceea ce „vedem”. Cu alte cuvinte modul în care dăm sens lumii este, în mod inevitabil, parțial pentru că, prin interpretarea experienței într-un anumit fel, excludem definiții alternative. Gianni Vattimo (1992:18) îl numește „mitul transparenței”, susținând că accesul nemediat la realitate este o iluzie⁹. Lukes (1974) citat de Levy și Scully (2007), a introdus noțiunea de „a treia dimensiune a puterii” referindu-se la puterea unui anumit înțeles. După cum explică și Delmestri (2007), teoreticienii articulării celui de al „treilea nivel de putere” susțin că mijloacele prin care puterea influențează, modelează sau determină concepțiile despre necesități, posibilități și strategii de contestare în situații de conflict latent reprezintă cel de al treilea nivel de putere.

În cadrul teoriei instituționaliste relația dintre *putere* și *înțeles* a fost tratată și prin intermediul conceptului de „translație”, care se bazează pe ideea că înțelesul unei anumite practici este negociat local (Zilber, 2006). Această concepție contrazice ideea că noile practici sunt transmise intact și neproblematic și susține faptul că există negocieri între diferitele părți implicate și o remodelare a ceea ce, în final, este transmis (Zilber, 2006:283). Levi și Scully (2007) susțin că inițiativa instituțională arată „fața strategică a puterii”. Folosind conceptul de hegemonie preluat de la Gramsci¹⁰ ei caracterizează un domeniu instituțional pe baza a trei dimensiuni: dimensiunea materială, dimensiunea discursivă și dimensiunea organizațională. Ei își construiesc cadrul teoretic considerându-i pe antreprenorii instituționali drept „prinți moderni” – agenți colectivi care organizează și construiesc strategii contra-hegemonice. Antreprenorii instituționali se angajează pe toate cele trei dimensiuni în acțiunea împotriva structurilor existente. Proiectele de modernizare statală au fost în general descrise drept proiecte concepute și duse la îndeplinire de către elitele politice. Spre exemplu, Stephan Skowronek, în *Building a New American State* (1982), a ajuns la concluzia că inițiatorii reformelor care au dus la modernizarea statului american au fost în mod categoric elitele. Implicarea elitelor politice poate fi critică în remodelarea practicilor și structurilor instituționale. Din acest punct de vedere se poate afirma că Marea Britanie a fost suficient de „norocoasă” să o aibă pe Margaret Thatcher la sfârșitul anilor 1970, în timp ce Germania a fost suficient de „ghinionistă” să se trezească cu Helmut Kohl, trei ani mai târziu (Moran, 2008:154). În schimb, Lounsbury și Crumley (2007) susțin că acest concept, de antreprenor instituțional, nu clarifică apariția noilor practici deoarece tinde să accentueze rolul actorilor puternici, precum statul sau corpurile

profesionale în stabilirea lor. Examinând apariția unor noi practici prin intermediul activității unor actori dispersați spațial și cu resurse diverse, autorii au descoperit un model în care crearea noilor practici sunt rezultatul acestor actori dispersați de-a lungul unor multiple dimensiuni: de status, de timp, spațial dar care, în același timp, sunt uniți printr-un sistem de credințe împărtășit care ajută la definirea domeniului. După cum remarcă și Sanders (2008), de multe ori „oamenii obișnuiți” sunt văzuți doar ca obiecte ale guvernării și nu ca subiecți ale căror idei și cereri pot modela dezvoltarea instituțională sau provoca schimbarea instituțională. Theda Skocpol în *Protecting Soldiers and Mothers: The Political Origins of Social Policy in the United States* arată că mișcările dizidente, de multe ori, direct sau indirect contribuie la nașterea sau transformarea unor instituții guvernamentale sau a unor politici. Ea a demonstrat cum organizațiile de femei au reușit să influențeze politica socială americană în ciuda faptului că femeile nu aveau, la vremea respectivă, drept de vot, iar, acest lucru înseamnă că nu în mod necesar elitele politice reprezintă motorul istoriei. Elinor Ostrom (2007) a arătat prin intermediul unor cercetări empirice că, de multe ori, soluțiile instituționale bazate pe logica statului birocratic sau cele bazate pe logica pieței nu sunt cele mai bune și că cele două opțiuni ar trebui suplimentate cu o a treia. O comunitate formată din oameni obișnuiți poate să dea, ca urmare a experienței acumulate, o soluție instituțională mult mai eficientă pentru guvernarea bunurilor comune.

Cum este posibil ca anumiți actori să scape de constrângerile instituite asupra lor de către mediul instituțional și să devină instigatori ai schimbării? Mutch (2007) sugerează că indivizii sunt reflexivi în diferite feluri și că o anumită formă de reflexivitate¹¹, „reflexivitatea autonomă” este cea care, mai degrabă, conduce spre experimentarea conflictului cu structurile înconjurătoare. Reflexivitatea autonomă este cea care se manifestă într-o relativă izolare față de preocupările altor actori. Din acest conflict se nasc idei și se caută oportunități pentru schimbare. Nu trebuie uitat că ideea unei Europe Unite și chiar federale fusese dezbătută printre mișcările politice catolice care au pus bazele creștin-democrației chiar înainte de sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial. Și că Schuman, Pleven, Adenauer, De Gasperi, Spaak ajutați de Monnet au îmbrățișat ideea unei Europe federale și au pus bazele viitoarei Comunități Europene (Loughlin, 2009:67-68), care a pornit dintr-o neîncredere adânc înrădăcinată în legătură cu statul-națiune tradițional și din convingerea că naționalismul este răspunzător de numeroasele războaie franco-germane.

Olsen (2009: 22) ne spune că politica în democrație este un proces fundamental de interacțiune și raționament care implică o căutare a sensului, a unui țel colectiv. Indivizii sunt educabili și preferințele, identitățile evoluează în timp. Nu trebuie uitat, de asemenea, că regulile inițiale pe care se bazează instituțiile, constituțiile sunt purtătoarele unei cunoașteri acumulate (Olsen, 2009:12). Cunoașterea unei reguli, a unui *pattern* înseamnă, în același timp, și capacitatea de a extinde, de a transpune respectivul *pattern*, respectiva regulă în mod creativ. Capacitatea de a extinde schemele la noi contexte este inherentă cunoașterii schemelor culturale (Sewell, 1992:18). Experimentarea poate fi o importantă parte a schimbării instituționale. Recombinarea diferitelor scheme și diferitelor contexte poate produce soluții inovatoare (Clemens & Cook, 1991:452). După cum afirmă și Nystrom împreună cu Starbuck (1981) o instituție bine făcută nu este o simplă soluție stabilă care trebuie găsită, ci un proces în desfășurare care trebuie păstrat activ prin balansarea între „exploatare” și „explorare”. „Exploatarea” înseamnă folosirea regulilor, rutinelor și cunoașterii care funcționează. „Explorarea” implică dorința și abilitatea de a

experimenta reguli, rutine și cunoaștere care ar putea funcționa dar care, de multe ori, nu funcționează și nu aduce îmbunătățiri însă câteodată aduce. Instituțiile se pot schimba și datorită procesului de învățare. Actorii pot modifica instituțiile pentru a rezolva noi probleme sau pentru a atinge o eficiență sporită (March, 1991; Powell et.al, 1996). Explicațiile care pun în evidență rolul individului, a strategiei individuale (*agency-based approaches*) atașează un rol mai puțin determinant factorilor instituționali¹². Schimbarea este analizată din perspectiva individualismului metodologic. Acțiunea umană este piatra de temelie a acestei variante explicative. Instituțiile contează dar operează, mai degrabă, ca factor care intervine și nu ca variabilă independentă între interacțiunea actorilor și rezultatele corespunzătoare acestora (Knill & Lenschow, 2001:195).

Putem spune că există cel puțin două tipuri de argumente care se află la baza explicării schimbării instituționale. În primul caz instituțiile existente sunt considerate factorul explicativ principal în modelarea politicilor și a schimbării instituționale. În cel de al doilea caz, dezvoltarea instituțională (continuitatea sau schimbarea) se face ca urmare a constelației prevalente de actori implicați dar și în acest din urmă caz, trebuie să includem instituțiile (March & Olsen, 2008). Indivizii nu sunt liberi de orice constrângere (*institutions free*) iar o simplă explicație funcționalistă nu este validă.

Schimbarea instituțională a fost interpretată, în general, simplist, ca fiind fie determinată de forțe societale majore, provenite din mediul extern, din care, în urma unui proces de selecție competitiv apar noi instituții¹³. Sau, la fel de simplist, aranjamentele instituționale au fost văzute drept maleabile, fiind doar o chestiune de alegere a actorilor strategici, o *unealtă supusă în mâna unor supraoameni*¹⁴. Ingineria politică sau ceea ce numim *design* instituțional are la bază următoarea presupunere: un grup de indivizi sunt capabili de a stabili prin reflexie și alegere ceea ce înseamnă o bună guvernare. Ei au o viziune asupra unei societăți mai bune, au o cunoaștere privilegiată. Au capacitatea de a da soluții pentru o mai bună modalitate de a face lucrurile și știu cum instituțiile pot fi schimbate pentru a atinge rezultate mai bune. Ei, de asemenea, au controlul asupra resurselor necesare pentru a implementa noile soluții. Această presupunere este însă vehement criticată (Scott, 2007) deoarece hrănește aroganța planificatorilor statali preocupați de ordine, simplitate și progres și ale căror planuri de îmbunătățire a condiției umane au luat, adesea, o turnură greșită. Una dintre slăbiciunile teoriei explicative care pune în evidență strategia actorilor individuali se găsește în nevoia de a integra complexitatea empirică în cadrul teoriei. În practică, încercarea de a evidenția resursele, preferințele, orientarea strategică a diverșilor actori implicați pentru a putea face o analiză *ex-ante* a condițiilor schimbării instituționale este enormă (Knill & Lenschow, 2001:195). Este important ca persoanele care înlocuiesc, creează, schimbă regulile să știe ceea ce trebuie făcut, *cum, unde și când* trebuie să intervină. Dar de multe ori antreprenorii instituționali nu au nici cunoașterea, nici intuiția necesară și nici mijloacele necesare pentru a schimba regulile formale, practicile și atitudinile precum și înțeleșurile și valorile existente. Dacă regulile formale se pot schimba relativ ușor nu același lucru îl putem afirma despre schimbarea valorilor, care se schimbă prin intermediul ceremoniilor, a miturilor, a modificării rolurilor și a comportamentelor (ceea ce numim internalizarea valorilor) și nu prin mimarea valorilor și a normelor. Și oricum nu putem pleca de la presupunerea că acești antreprenori instituționali sunt și atotcunoscători, și omnipotenți, și bine intenționați.

Nici una dintre explicații nu poate fi considerată ca o teorie exclusivă. Nu putem veni cu o soluție ușoară la o problemă dificilă. Dezvoltarea instituțională nu este nici produsul

direct al voinței, planificării, *design*-ului unor „eroi”, nici produsul șansei, întâmplării ca urmare a unor acțiuni necoordonate. O concepție teoretică trebuie să deslușească amestecul schimbător dintre *design*-ul deliberat și comportamentul de adaptare, între reflexie și alegere conștientă și dependența de hazard (March & Olsen, 2008). Actorii politici nu pot fi concepuți nici ca ingineri având un control absolut, nici ca biete ființe plătând neavând nici o putere de decizie și urmăriți fiind de fatalitate. Explicarea schimbării instituțiilor rămâne o piatră de încercare pentru științele sociale contemporane. Un număr de explicații au fost propuse dar acestea, în cea mai mare parte a lor, pot fi caracterizate drept studii de caz (Fligstein, 1991). Explicațiile oferite au, ceea ce numim, validitate internă dar de multe ori concluziile unei teorii se bat cap în cap cu cele ale altei teorii. Nu există o macroteorie deductivă a schimbării instituționale, interpretările propuse fiind formulate, în general, *post-factum*.

Conexiunea dintre schimbarea instituțională, instituții și acțiunea umană rămâne un complex înșelător și trebuie să fim conștienți de această ignoranță. Pentru că, în ceea ce privește *puzzle*-ul format din determinismul instituțional, alegerile strategice, traseul istoric al instituțiilor, momentul formării lor sau evenimentele neprevăzute, abia dacă am „zgîriat” puțin suprafața problemei. Societatea actuală este marcată de un nivel înalt de complexitate instituțională în care trebuie să includem, în mod necesar, înțelegerea puterii și a controlului dar și rolul ideilor, al ideologiilor și a cunoașterii, a circumstanțelor schimbătoare, a contextului specific istoric pentru a desluși misterul construirii și schimbării instituțiilor. Avem nevoie de evidență empirică și claritate conceptuală pentru a înțelege instituțiile și nu de o explicație și explorare superficială. Este posibil nici să nu putem să găsim o explicație universală care să poată fi generalizată de la un context la un alt context. Dar, dacă vrem ca viitorul societăților moderne să fie foarte diferit de trecutul acestora, este necesar să clarificăm ceea ce înțelegem prin transformare instituțională. Aderarea României (ca și a celorlalte țări estice) la Uniunea Europeană este, pentru cercetătorii români, cel mai important eveniment, iar transformările instituționale politice, economice sau sociale care decurg din acesta reprezintă terenul de cercetare cel mai fertil posibil. Studiarea efectelor presiunii politice și economice asupra României se poate face în timp real fiind astfel posibilă testarea diferitelor ipoteze referitoare la schimbarea instituțională, la factorii și mecanismele prin intermediul cărora instituțiile se nasc, evoluează sau decad și cum noile instituții înlocuiesc sau completează vechile instituții.

Note

1 Echilibrul *întrerupt* a fost pentru prima dată formulat ca și explicație în biologie cu referire la apariția diferențelor dintre specii. Evoluția și apariția speciilor a fost caracterizată prin acest echilibru *întrerupt* și nu printr-o evoluție lentă și continuă ca în modelul *Darwinian* (Eldridge și Gould, 1972). Noțiunea a fost contestată vehement de către biologii evoluționiști care susțineau că nu sunt posibile *întreruperi* în evoluție, ci doar variații în ritmul evoluției.

2 Teoria convergenței postulează că societatea se află în evoluție spre un pattern comun ca urmare a forțelor globalizării, internaționalizării ceea ce va duce la convergența instituțiilor, a comportamentelor

3 Statele Unite au adoptat pe 24 decembrie 2009 noua lege referitoare la asigurările de sănătate ceea ce arată o schimbare de concepție într-o societate care respingea anterior ideile referitoare la protecția socială

4 Trebuie reamintită observația clasică a lui Karl Polany (2002) [1957] și anume că decizia de a lăsa piața să determine rezultatele este în sine o alegere normativă și că presupusa piață liberă și naturală are nevoie de sprijin și coerciție pentru a supraviețui (*The Great Transformation: Political and economic origins of our time*)

5 Modelul "gheișă" de stat a fost preluat de la Northover care afirmă: "statul precum o gheișă merge în vârful picioarelor, îl păstrează pe bărbat/sector privat, fericit, stă subordonat în relație, nu iese în evidență" – traducere personală.

6 Vezi în special critica feministă.

7 Reforma consta din introducerea indicatorilor de performanță, modificarea procesului de luare a deciziilor, folosirea cu regularitate a consultării publice și a parteneriatelor.

8 Paradigma modernismului: istoric, interesul pentru modern și modernizare a fost considerat ca nechestionabil devenind teoria dominantă a secolului XX. Limbajul modernismului furniza promisiunea că prin știință și control rațional putem emancipa umanitatea. După cum remarcă Lyotard, însă, promisiunile moderniste de a scăpa umanitatea de foame și de ignoranță au murit în lagărele naziste și în gulagul Stalinist. Deoarece naștii s-au sprijinit masiv pe ideile moderniste, ca raționalitatea și birocrăția, este greu de văzut cum aceste idealuri moderniste pot furniza promisiunea unei lumi mai bune.

9 În perspectiva clasică limbajul este considerat a fi capabil de a exprima idei fără a le modifica.

10 Antonio Gramsci (1971) a definit hegemonia ca fiind reproducerea unui consimțământ activ și mobilizarea reușită a grupurilor dominate de către clasa conducătoare prin intermediul exercitării unui leadership politic, intelectual și moral.

11 Teoriile care au la bază atitudinile și procesele reflexive sunt în principal teorii europene dar care au la bază concepții dezvoltate inițial în Statele Unite. Acest curent este cunoscut sub numele de interacționalism simbolic sau "Școala de La Chicago".

12 Mă refer, în continuare, la o variantă neinstituționalistă și nu la o variantă "pură" individualistă care nu consideră instituțiile nici măcar ca un factor care intervine.

13 Concepție inspirată din biologie Instituțiile au fost văzute ca organisme sociale care evoluează în timp fiind rezultatul neplanificat al unui proces istoric. Instituțiile cresc și evoluează precum un organism viu având o evoluție oarbă.

14 Concepție inspirată din inginerie.

Bibliografie

- Agh, A. (2003), "Public administration in Central and Eastern Europe", în B.G. Peters și J. Pierre (eds), *Handbook of Public Administration*, London: Sage
- Archer, M. (2003), *Structure, agency and the internal conversation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bartolini, S. (2005), *Restructuring Europe. Centre Formation, System Building and Political Structuring Between the Nation-State and the European Union*, Oxford: Oxford University Press.
- Battilana, J. A. (2006), "Agency and Institutions: the enabling role of individual's social position". *Organization* 13/5: 653–676.
- Birnbaum, P. (1988), *States and Collective Action: The European Experience*. New York: Cambridge University Press
- Campbell, J.L. (1998), "Institutional analysis and the role of ideas in political economy". *Theory Society* 27:377-409
- Campbell, J.L. (2010), "Institutional reproduction and change" în G. Morgan, J. Campbell, C. Crouch, O.K. Pedersen, R. Whitley (eds.), *The Oxford Handbook of Comparative Institutional Analysis*, Oxford University Press
- Clayton, R. & Pontusson, J. (1998), "Welfare state retrenchment revisited: Entitlement cuts, public sector restructuring, and in egalitarian trends in advanced capitalist societies, *World Politics*, 1, 67-98.
- Clemens, E.S., Cook J.M. (1999), "Politics and institutionalism: explaining durability and change", *Annual Review of Sociology* 25: 441–466.
- Clunan, A.L. (2006), "Epistemic Community." *Encyclopedia of Governance*. SAGE Publications. Accesat la data de 19 aprilie 2010. <http://www.sage-ereference.com/governance/Article_n166.html>
- Cram, L. (1997), *Policy-making in the EU: Conceptual lenses and the integration process*. London: Routledge.
- Crawford, N., & Klotz, A. (1999), *How sanctions work: Lessons from South Africa*. New York: St. Martin's.
- Crouch, Colin (1999), *Social Change in Western Europe*. Oxford, England: Oxford University Press.
- Cumbers, A. & MacKinnon, D. & McMaster, R. (2003), "Institutions, Power and Space. Assessing limits to institutionalism in economic geography", *European Urban and Regional Studies* 10(4): 325-342
- Dacin, M.T., J. Goodstein, W.R. Scott (2002) "Institutional theory and institutional change". *Academy of Management Journal* 45/1: 45–57.
- Delmestri, G. (2008), "Institutional Theory", în S. R. Clegg și J. R. Bailey (eds.) *International Encyclopedia of Organization Studies*. vol 2. pp. 683-688. Sage Publication
- di Palma, G. (1991), "Legitimation from the top to civil society: Politico-cultural change in Eastern Europe". *World Politics*, 44(1), 49-80.
- DiMaggio, P. (1988), "Interest and agency in institutional theory" în L. Zucker (ed.) *Institutional patterns and culture.*, Cambridge, MA: Ballinger Publishing Company: 3–22.
- Duina, F. (1997), "Explaining legal implementation in the European Union". *International Journal of the Sociology of Law*, 25, 155-179.
- Dyson, K. (1980), *The state tradition in Western Europe: A study of an idea and institution*. Oxford, UK: Martin Robertson.
- Finnemore, M., Sikkink, K. (1998), "International norm dynamics and political change". *International Organization*, 4: 887-917.
- Fligstein, M. (1991), "The structural transformation of American industry: An institutional account of causes of diversification in the largest firms, 1919-1979", în W.W. Powell & P.J. DiMaggio (eds), *The new institutionalism in organizational analysis* (pp.313-337). Chicago: University of Chicago Press

- Friedland, R. & R. Alford (1991), "Bringing society back in: symbols, practices, and institutional contradictions" in W.W. Powell & P.J. DiMaggio (eds), *The New Institutionalism in Organizational Analysis*. Chicago: University of Chicago Press
- Garud, R. P. Karnøe (2001), "Path creation as a process of mindful deviation" in R. Garud & P. Karnøe (eds) *Path dependence and creation*. Lawrence Erlbaum Associates: 1-38.
- Garud, R., P. Karnøe (2003), "Bricolage vs. breakthrough: Distributed and embedded agency in technology entrepreneurship". *Research Policy* 32: 277-300.
- Garud, R., S. Jain, & Kumaraswamy A. (2002), "Institutional entrepreneurship in the sponsorship of common technological standards: The case of Sun Microsystems and Java". *Academy of Management Journal* 45: 196-214.
- Gilley, B. (2008), "Legitimacy and Institutional change. The case of China" *Comparative Political Studies* 41/3: 259-278
- Ginsberg, B. & Martin Shefter. (1999), *Politics by Other Means*, 2d Ed. New York: W. W. Norton.
- Greenwood, R., Hinings, C.R. (1996), "Understanding radical organizational change: Bringing together the old and the new institutionalism". *Academy of Management Review* 21: 1022-1054.
- Greif, A., & Laitin, D. (2004), "A theory of endogenous institutional change". *American Political Science Review*, 98(4), 633-652.
- Gress, David. (1988), "The Nordic Countries." in Gerald A. Dorfman, Peter J. Duignan (eds). *Politics in Western Europe*, pp. 110-56 Stanford, CA: Stanford University Press
- Groth, A. (2005), "Communism, post-communism, and democracy: A policy-outcomes perspective". *Journal of Communist Studies and Transition Politics*, 21(3), 375-394.
- Hall, P.A. (1993), "Policy paradigms, social learning and the state: the case of economic policy-making in Britain". *Comparative Politics*, 25(3): 185-196
- Hay, C. (2008), "Constructivist institutionalism" in Rhodes & Binder & Rockman (eds), *The Oxford Handbook of Political Institutions*, Oxford University Press
- Héritier, A. (2007), *Explaining Institutional Change in Europe*, Oxford: Oxford University Press.
- Immergut, E.M. (2006), "Historical institutionalism in political science and the problem of change", in A. Wimmer & R. Kossler (eds), *Understanding Change. Models, Methodologies and Metaphors*, New York: Palgrave Macmillan, pp. 237-259.
- Inglehart, R. (1997), *Modernizations and postmodernization: cultural, economic, and political change in 43 societies*, Princeton University Press
- Inglehart, R., & Welzel, C. (2005), *Modernization, cultural change, and democracy: The human development sequence*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Jepperson R.L. (2002), "Disentangling two Underlying Dimensions of Institutional Differentiation", *Sociological Theory* 20/1: 61-65
- Karagiannis, N. & Madjd-Sadjadi, Z. (2007), *Modern State Intervention in the era of Globalization*, Edward Elgar Publishing
- Kelemen, D. R. (2004), "The Rise of Adversarial Legalism in the European Union: Beyond Policy Learning and Regulatory Competition" in D., Levi-Faur & E., Vigoda-Gadot (eds.), *International Public Policy and Management. Policy Learning Beyond Regional, Cultural, and Political Boundaries*, Marcel Dekker, New-York
- Knill, C. & Lenschow, A., (2001), "Seek and Ye Shall Find!" Linking Different Perspectives on Institutional Change" *Comparative Political Studies* 34: 187-215
- Knill, C. (2001), *The Europeanisation of national administrations: Patterns of institutional change and persistence*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Krasner, Stephen. (1984), "Approaches to the State: Alternative Conceptions and Historical Dynamics."

- Comparative Politics, 16:223–246.
- Lawrence, T., & R. Suddaby (2006), "Institutional work" în S. Clegg, C. Hardy, and T. Lawrence (eds), *Handbook of Organization Studies*, 2nd edition. London: Sage: 215–254.
- Leach, S. & Lowndes, V. (2007), "Of Roles and Rules: Analyzing the Changing Relationship between Political Leaders and Chief Executives in Local Government" *Public Policy and Administration* 2007; 22; 183
- Levi-Faur, D. & Vigoda-Gadot, E. (2004), "The International Transfer and Diffusion of Policy and Management Innovations: Some Characteristics of a New Order in the Making" în D. Levi-Faur și E. Vigoda-Gadot (eds.) *Policy Learning Beyond Regional, Cultural, and Political Boundaries*, Marcel Dekker, New-York.
- Levy, D., M. Scully (2007) "The institutional entrepreneur as modern prince: The strategic face of power in contested fields". *Organization Studies* 28(07) 971–991.
- Lounsbury, M., M.A. Glynn (2001), "Cultural entrepreneurship: Stories, legitimacy and the acquisition of resources". *Strategic Management Journal* 22: 545–564.
- Lounsbury, M., L.T. Crumley (2007), "New practice creation: An institutional perspective on innovation". *Organization Studies* 28/7: 993–1012.
- Lukes, S. (1974), *Power: A radical view*. London: Macmillan.
- Maguire, S. (2007), "Institutional entrepreneurship" în S. Clegg, and J.R Bailey (eds.) *International encyclopedia of organization studies*. London, UK: Sage.
- Maguire, S., Hardy, C. Lawrence, T. B. (2004) "Institutional entrepreneurship in emerging fields: HIV/AIDS treatment advocacy in Canada". *Academy of Management Journal* 47: 657–679.
- Mann, M. (1986), *The Sources of Social Power: A History of Power from the Beginning to A.D. 1760*. Cambridge, England: Cambridge University Press.
- Mann, M. (1993a), "Nation-States in Europe and Other Continents: Diversifying, Developing, Not Dying.", *Daedalus* 122:115–40.
- Mann, M. (1993b), *The Sources of Social Power: The Rise of Classes and Nation-States. 1760–1914*. Cambridge, England: Cambridge University Press.
- Mann, M. (1995), "As the Twentieth Century Ages." *New Left Review* 214:104–24.
- March J.G. (1991). "Exploration and exploitation in organizational learning". *Organization Science*. 2:71–87
- March, J.G., & Olsen, J.P. (2008), "Elaborating the new institutionalism" în Rhodes & Binder & Rockman (eds.), *The Oxford Handbook of Political Institutions*, Oxford University Press
- Mattli, W., Plümper, T. (2004), "How the EU Shapes the Scope of Regulatory Reforms in Transition Countries", *European Union Politics* 5(3):307–330
- McAuley, J. & Duberley, J. & Johnson, P. (2007), *Organization Theory. Challenges and Perspectives*, Prentice Hall: Pearson Education
- McEneaney, E., Meyer J. (2000), "The Content of the Curriculum: An Institutional Perspective." în M. Hallinan (ed.) *Handbook of Sociology of Education*, New York: Plenum.
- Meyer, John W. (1998), "Globalization: Effects on National States and Society" Conference on Globalization: Dimensions, Trajectories, Prospects. Stockholm, Sweden
- Moran, M. (2008), "Economic institutions" în Rhodes & Binder & Rockman (eds), *The Oxford Handbook of Political Institutions*, Oxford University Press
- Mutch, A. (2007), 'Reflexivity and the institutional entrepreneur: a historical exploration'. *Organization Studies* 28/7: 1123–1140.
- Nystrom, P.C. & Starbuck, W.H., (1981), "Designing and understanding organizations", în P.C. Nystrom și W.H. Starbuck (eds.), *Handbook of Organizational Design, Vol.1, Adapting Organizations to their Environments*, Oxford: Oxford University Press, pp. ix–xxii.

- Olsen P.J. (2009), "Change and continuity: an institutional approach to institutions of democratic government, *European Political Science Review*, 1:1, 3-32
- Osbourne, D. & Gaebler, T. (1992), *Re-inventing Government*, Reading, MA: Addison-Wesley
- Ostner, I., Lewis, J. (1995), "Gender and the evolution of European social policies". În S. Leibfried & P. Pierson (eds.), *European social policy: Between fragmentation and integration* (pp. 159-193). Washington, DC: Brookings Institution.
- Ostrom, E. (2007), *Governarea bunurilor comune. Evoluția instituțiilor pentru acțiunea colectivă*, traducere de D. Tonner, Polirom
- Page, E. (1991), *Localism and Centralism in Europe*. Oxford: Oxford University Press
- Peck, J. & Tickell, A. (2002), „Neoliberalising space”, *Antipode* 34:380-404
- Peters, B.G. (1996), "Learning from experience about administrative reform", în J.P. Olsen și B.G. Peters (eds.), *Lessons from Experience. Experiential Learning in Administrative Reforms in Eight Countries*, Oslo: Scandinavian University Press, pp. 113-145.
- Picard, L. A. (2005), *The state of the state: Institutional transformation, capacity and political change in South Africa*. Johannesburg, South Africa: Wits University Press.
- Piccone, P. (1991), "The Crisis of Liberalism and the Emergence of Federal Populism." *Telos* 89:7-45.
- Pierson, P. (1996), "The new politics of the welfare state". *World Politics*, 1, 143-179.
- Polanyi, K. (2001), *The great transformation: The political and economic origins of our time*. Boston: Beacon.
- Pontusson, J. (1995), "From comparative public policy to political economy: Putting political institutions in their place and taking interests seriously". *Comparative Political Studies*, 28, 117-147.
- Powell W.W. (1991), "Expanding the scope of institutional analysis" în Powell & DiMaggio (eds.) *The New Institutionalism in Organizational Analysis*, Chicago: University of Chicago Press , pp. 183-203
- Powell, W. Koput, K.W. Smith-Doerr, L. (1996), "Interorganizational collaboration and the locus of innovation: networks of learning in biotechnology". *Administrative Science Quarterly*. 41:116-45
- Ritzer, G. (1993), *The McDonaldization of Society*, Newbury Park, CA: Pine Forge
- Rothstein B. (1998), *Just Institutions Matter: The Moral and Political Logic of the Universal Welfare State*. New York: Cambridge University Press
- Rothstein, B. (1998), "Political institutions: An overview", în R. E. Goodin & H.D. Klingemann (eds.), *A new handbook of political science* (2nd ed., pp. 133-166). Oxford, UK: Oxford University Press.
- Sanders, E. (2008), "Historical institutionalism" în Rhodes & Binder & Rockman (eds.), *The Oxford Handbook of Political Institutions*, Oxford University Press
- Scott, J. (2007), *În numele statului. Modele eșuate de îmbunătățire a condiției umane*. traducere de A. Pelea, Polirom
- Sewell, W.H. Jr. (1992), "A theory of structure: duality, agency, and transformation". *American Journal of Sociology*. 98:1-29
- Skopol, T. (1992), *Protecting Soldiers and Mothers: The Political Origins of Social Policy in the United States*. Boston: Belknap Press
- Skowronek S. (1993), *The Politics Presidents Make: Leadership from John Adams to George Bush*. Cambridge, MA: Belknap/ Harvard University Press
- Skowronek, S (1982), *Building a New American State: The Expansion of National Administrative Capacities, 1877-1920*. New-York: Cambridge University Press
- Steinmo S, Thelen K, Longstreth F, (eds.) (1992), *Structuring Politics: Historical Institutionalism in Comparative Analysis*. New York: Cambridge University Press
- Stoker, G. (2008), "Comparative Local Governance" în Rhodes, R.A.W., Binder, S. A., Rockman, B.A., *The Oxford Handbook of Political Institutions*, Oxford University Press
- Stryker R. (1999), "Legitimacy processes as institutional politics: implications for theory and research

- in the sociology of organizations", în S.B. Bacharach, E.J. Lawler (ed.), *Research in the Sociology of Organizations: Organizational Politics*, Greenwich, CT: JAI
- Suddaby, R., Greenwood, R. (2005), 'Rhetorical strategies of legitimacy'. *Administrative Science Quarterly* 50: 35-67.
- Suleiman, E. (2003), *Dismantling Democratic States*, Princeton, New-York: Princeton University Press
- Thatcher, M. (2003), From Industrial Policy to a Regulatory State: Contrasting Institutional Change In Britain and France" în J. Hayward și A. Menon (eds.), *Governing Europe*, Oxford:Oxford University Press
- Thelen, K. (2003), "How institutions evolve: Insights from comparative historical analysis". în J. Mahoney & D. Rueschemeyer (eds.), *Comparative historical analysis in the social science* (pp. 208-240). Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Tilly, C. (1992), *Coercion, Capital, and European States*. Cambridge: Basil Blackwell.
- Tilly, C. (1999), "Epilogue: Now Where?", în G. Steinmetz (ed.) *State/Culture*, Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Vattimo, G. (1992), *The Transparent Society*, Cambridge: Polity Press
- Welch, E. W. & Wong, W (2001), "Effects of Global Pressures on Public Bureaucracy: Modeling a New Theoretical Framework", *Administration & Society* ; 33; 371
- Wijen, F., & S. Ansari (2007), 'Overcoming inaction through collective institutional entrepreneurship: Insights from regime theory'. *Organization Studies* 28/7: 1079-1100.
- Zilber, T.B. (2006), "The work of the symbolic in institutional processes: Translations of rational myths in Israeli hi-tech". *Academy of Management Journal*, 49/2: 281-303.
- Zilber, T.B. (2007), 'Stories and the discursive dynamics of institutional entrepreneurship: The case of Israeli high-tech after the Bubble.' *Organization Studies* 28/7: 1035-1054.
- Zucker L.G. (1988), "Where do institutional patterns come from? Organizations as actors in social systems" în L.G. Zucker (ed.), *Institutional Patterns and Organization: Culture and Environment*, pp. 23-52. Cambridge, MA: Ballinger